

Väljaandja: Riigikohtu üldkogu
Akti liik: otsus
Teksti liik: algtekst
Jõustumise kp: 12.04.2016
Avaldamismärge: RT I, 13.04.2016, 2

L. O. kaebus Maksu- ja Tolliameti 4. novembri 2013. a vastutusotsuse nr 13-7/381-8 tühistamiseks

Vastu võetud 12.04.2016

RIIGIKOHUS

ÜLDKOGU

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-3-1-35-15
Otsuse kuupäev	12. aprill 2016
Kohtukoosseis	Eesistuja Priit Pikamäe, liikmed Peeter Jerofejev, Henn Jõks, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, Ants Kull, Villu Kõve, Saale Laos, Viive Ligi, Jaak Luik, Ivo Pilving, Jüri Põld, Paavo Randma, Malle Seppik ja Tambet Tampuu
Kohtuasi	L. O. kaebus Maksu- ja Tolliameti 4. novembri 2013. a vastutusotsuse nr 13-7/381-8 tühistamiseks
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Ringkonnakohtu 27. veebruari 2015. a määrus haldusajlas nr 3-14-50128
Kaebuse esitaja ja kaebuse liik	L. O. määruskaebus
Menetlusosalised Riigikohtus	Kaebaja L. O., esindaja vandeadvokaat Kaido Ehasoo Vastustaja Maksu- ja Tolliamet Riigikogu Õiguskantsler Justiitsminister
Asja läbivaatamine	2. veebruar 2016. a, kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

- 1. Tunnistada halduskohtumenetluse seadustiku § 112 lg 1 p 1 põhiseaduse vastaseks ja alates käesoleva otsuse jõustumisest kehtetuks osas, milles see ei võimalda kohtul isiku sissetulekust maha arvata sättes nimetatata vältimatuid kulutusi.**
- 2. Rahuldada L. O. määruskaebus ning tühistada Tallinna Ringkonnakohtu 27. veebruari 2015. a määrus haldusajlas nr 3-14-50128.**
- 3. Saata L. O. menetlusabi taotlus Tallinna Ringkonnakohtule uueks läbivaatamiseks.**
- 4. Tagastada kautsjon.**

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

- 1. Maksu- ja Tolliamet (MTA) kohustas 4. novembri 2013. a vastutusotsusega nr 13-7/381-8 L. O.-d tasuma Lumar Invest OÜ maksuvõla 18 737 eurot 28 senti.**
- 2. L. O. esitas Tallinna Halduskohtule kaebuse MTA vastutusotsuse tühistamiseks.**
- 3. Tallinna Halduskohus jättis 27. oktoobri 2014. a otsusega haldusajlas nr 3-14-50128 kaebuse rahuldamata ja menetluskulud poolte endi kanda.**

4.L. O. esitas apellatsioonkaebuse, milles palus halduskohtu otsus tühistada ja teha asjas uus otsus, millega kaebus rahuldada ning mõista vastustajalt välja kaebaja menetluskulud.

5.Kaebaja esitas 11. detsembril 2014 Tallinna Ringkonnakohtule menetlusabi taotluse riigilõivu tasumise kohustusest täielikult vabastamiseks rahaliste vahendite ebapiisavuse tõttu. Vastuseks ringkonnakohtu määrusele, millega jäeti taotlus käiguta, esitas kaebaja 29. detsembril 2014 korrektse menetlusabi taotluse, teatise enda ja oma perekonnaliikmete isikliku ja majandusliku seisundi kohta ning arvelduskonto väljavõtte ajavahemiku kohta 11. augustist kuni 11. detsembrini 2014.

6.Tallinna Ringkonnakohtu jättis 27. veebruari 2015. a määrusega haldusasjas nr 3-14-50128 kaebaja menetlusabi taotluse rahuldamata ja apellatsioonkaebuse käiguta ning nõudis kaebajalt 562 euro 11 sendi suuruse riigilõivu tasumist. Määrust põhjendas ringkonnakohtu järgmiselt:

1) kaebaja on saanud taotluse esitamisele eelnenud nelja kuu jooksul töötasu, riigi- ja kohaliku omavalitsuse toetusi ning töövõimetushüvitist kokku 2335 eurot 87 senti. Lisaks on tema arvelduskontole kantud raha nelja eraisiku arvelduskontodelt. Kokku on kaebaja sissetulek taotluse esitamisele eelnenud nelja kuu jooksul olnud 3183 eurot 82 senti. Taotluse esitamise hetkel oli kaebaja arvelduskonto lõppsaldo 42 eurot 21 senti. Kaebaja tasub iga kuu väikelaenu makseid 60 eurot 43 senti. Taotluse kohaselt on kaebaja kaasomandis korter, millel lasub hüpoteek 144 093 eurot ja 90 senti. Kaebajaga koos elab tema alaealine laps. Kaebaja on igakuise eluasemekuluna märkinud 200 eurot. Sellele lisandub laenu tagasimakse 285 eurot, mida tasub aga kinnistu teine kaasomanik. Kaebaja igakuised kulutused toidule on 300 eurot, lisanduvad lapse koolikohustuse täitmiseiga seotud kulutused 100 eurot ning muud vältimatud püsikulutused 50 eurot;

2) järgides halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) § 112 lg 1 p-s 1 toodud valemit, on kaebaja nelja kuu sissetulek 3183 eurot 82 senti, millest ühe kuu keskmine sissetulek on 795 eurot 96 senti. Sellest on võimalik maha arvestada kommunaalkulud 200 eurot ja lapse ülalpidamise kohustuse täitmiseks kuluv summa 150 eurot. Seega on kaebaja kuusissetulek pärast mahaarvamisi 445 eurot 96 senti. Kahe kuu keskmine sissetulek on järelikult suurem kui riigilõiv 562 eurot 11 senti. Isegi kui tõlgendada väikelaenu eluasemega seonduva kulutusena, ei jää kaebaja kahe kuu keskmine sissetulek alla riigilõivu. Seega pole menetlusabi andmine lubatud.

7.Kaebaja esitas Riigikohtule määruskaebuse, milles palub tühistada ringkonnakohtu määruse menetlusabi taotluse rahuldamata jätmise kohta ning rahuldada uue lahendiga menetlusabi taotlus ja vabastada kaebaja riigilõivu tasumisest apellatsioonkaebuse esitamisel või alternatiivselt saata asi uueks lahendamiseks tagasi ringkonnakohtule. Määruskaebuse põhjendused on järgmised:

1) kohus on jätnud põhjendamatu tähelepanuta kaebaja vältimatud igakuised kulud toidule. Lisaks alaealise lapse ülalpidamisele on kaebajal ka enese ülalpidamise kohustus. On mõeldamatu, et kaebajat peetakse menetluskulude kandmise võimeliseks tema toiduraha arvel. Seda seisukohta toetab ka täitemenetluse seadustiku § 132 lg 1, mille kohaselt ei arestita isiku sissetulekuid ühe kuu eest ettenähtud palga alammäära suurusele vastavas osas. Kaebaja igakuised toidukulud ei ületa seda summat;

2) kohus on põhjendamatu jätnud arvestamata kaebaja lapse ülalpidamise kohustuse seadusest tulenevas ulatuses. Kaebaja arvestas oma sissetulekute piiratusest lähtudes lapse ülalpidamiseks 150 eurot, kuid perekonnaseaduse § 101 lg 1 järgi ei või alaealise lapse ülalpidamiseks igakuine elatis olla väiksem kui pool Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära. Selle järgi on kaebaja ülalpidamiskohustus lapse ees 195 eurot.

RIIGIKOHTU HALDUSKOLLEEGIUMI MÄÄRUS

8.Riigikohtu halduskolleegium leidis 16. novembri 2015. a määruses asjas nr 3-3-1-35-15, et kuna kohtuasja lahendamine eeldab põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) alusel läbivaadava küsimuse lahendamist, tuleb asi anda HKMS § 228 lg 1 p 3 ja PSJKS § 3 lg 3 teise lause alusel lahendamiseks Riigikohtu üldkogule. Kolleegium väljendas kahtlust, et HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud piirangud menetlusabi andmisele võivad ebaproportsionaalselt piirata põhiseaduse (PS) §-s 15 ja § 24 lg-s 5 sätestatud põhiõigusi. PS § 15 esimese lause kohaselt on igalühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. PS § 24 lg 5 järgi on igalühel õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

9.Kui HKMS § 112 lg 1 p-st 1 lähtudes liita kokku kõik menetlusabi taotluse esitamisele eelnenud nelja kuu sissetulekud, nii püsivad kui ka ühekordsed, on kaebaja nelja kuu sissetulek 3183 eurot ja 82 senti. Säte võimaldab sellest summast maha arvata eluasemekulud (200 eurot kuus) ning lapse ülalpidamise kohustuse täitmiseks ettenähtud summa (195 eurot). Seega jääb kaebaja nelja kuu põhjal arvutatud kahe kuu keskmiseks sissetulekuks 801 eurot ja 91 senti $((3183,82 - 4 \times (200 + 195)) \div 4 \times 2 = 801,91)$.

10.Halduskohtumenetluse seadustik ei võimalda vältimatuteks püsikuludeks lugeda põhjendatud kulutusi toidule, ravimitele ja hügieenitarvetele. Kui menetluskulud ei ületa eeldatavasti menetlusabi taotleja HKMS § 112 lg 1 p 1 alusel arvutatud kahekordset keskmist ühe kuu sissetulekut, siis ei võimalda see säte kaebajale menetlusabi anda. Kolleegium kahtleb sellise olukorra põhiseaduspärasuses, kus isik on sunnitud valima oma õiguste kaitseks kohtusse pöördumise ja hädavajalikus ulatuses toidu, ravimite või hügieenitarvete ostmise vahel.

11.Halduskohtumenetluse seadustikus ei ole ka teisi sätteid, mis võimaldaksid anda menetlusabi taotlejale, kelle menetluskulud ei ületa kahekordset keskmist ühe kuu sissetulekut. Erinevalt tsiviilkohtumenetluse seadustikust (TsMS), mille § 181 lg 3¹ järgi saab riigilõivu tasuda osamaksetena, ei näe halduskohtumenetluse seadustik

sellist võimalust ette. Samuti pole HKMS järgi võimalik menetlusabi taotlejat vabastada osaliselt riigilõivust määras, mis on suurem kui tema igakuine püsiv sissetulek pärast lubatud mahaarvamisi.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

12. Riigikogu põhiseaduskomisjon leiab, et HKMS § 112 lg 1 p 1 ei pruugi olla kooskõlas põhiseadusega.

12.1.HKMS § 112 lg 1 eesmärgiks on menetlusökonoomia. See on menetlusabi andmise piiramiseks ning PS § 15 lg-s 1 ja PS § 24 lg-s 5 sätestatud põhiõiguste riivamiseks õiguspärane eesmärk. Menetlusabi antakse eelkõige vähekindlustatud isikutele õigusemõistmisele juurdepääsu võimaldamiseks ning HKMS § 112 kehtestab selleks selged järgitavad kriteeriumid. Keeruline on leida meedet, mis võimaldaks saavutada soovitavaid eesmärke sama tõhusalt, kuid kaebaja õigusi vähem koormaival viisil. Seega on kehtestatud piirangud menetlusökonoomia tagamiseks sobivad ja vajalikud meetmed.

12.2. Piirang, mis seob menetlusabi andmise alammäära isiku kahe kuu sissetulekutega ning ei võimalda makseid ajatada ega vähendada, võib osutada kaebaja jaoks üsna intensiivseks. Kui kaebajal pole piisavalt rahalisi sääste, võimalust kanda vajalikud menetluskulud suuremate raskusteta oma olemasoleva ja müüdava vara arvel või võimalust laenata vajalik summa, ei pruugi tal olla võimalik oma õigusi kohtus kaitsta.

12.3. Arvestades selles kohtuasjas tasumisele kuuluvate menetluskulude suurust kaebaja jaoks ja menetlusabi saamise võimatust, ei pruugi HKMS § 112 lg 1 p 1 olla kooskõlas PS § 15 lg-ga 1 ja § 24 lg-ga 5, sest võib ebaproportsionaalselt takistada kaebaja õigust kaevata tema kohta tehtud kohtuotsus edasi kõrgemalseisvasse kohtusse.

13. Riigikogu õiguskomisjon on seisukohal, et HKMS § 112 lg 1 p 1 võib olla põhiseadusega vastuolus. Vaidlustatud HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirang on õiguskomisjoni arvates objektiivsemate kriteeriumite puudumise tõttu põhjendatud. Kohtusse pöördumise põhiõiguse paremaks tagamiseks peab halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud menetlusabi regulatsioon olema aga paindlikum.

14.Õiguskantsleri hinnangul ei ole HKMS § 112 lg 1 p 1 kooskõlas PS § 24 lg-ga 5 ega §-dega 11 ja 12 osas, milles see ei võimalda anda menetlusabi isikule, kes satub kohtusse pöördumise tulemusel majanduslikesse raskustesse.

14.1. Isikule tuleb anda menetlusabi, kui ta riskiks kohtusse pöördumise tõttu majandusraskustesse sattumisega, peaks müüma ulatuslikult vara või võtma laenu suures ulatuses. Küsimused, kas isik tuleks riigilõivu maksimisest vabastada ja kas riigilõivust vabastamise piirang on õigustatud, saavad tekkida alles siis, kui on selge, et riigilõiv on põhiseaduspärase suurusega. Suhestades praeguse riigilõivumäära 2014. a keskmise palgaga 1005 eurot ja miinimumpalgaga 355 eurot, ei ole see põhiseaduse vastaselt kõrge. Riigikohus pidas 2011. a maksuvaidluses põhiseaduspäraseks kuni 961 euro suurust riigilõivu. Halvemas majanduslikus seisukorras isikute puhul võib sellises suuruses lõiv siiski välistada riigiga maksuotsuste üle vaidlemise või siis mõjutada apellatsioonkaebust mitte esitama. See oleks vastuolus kohtusse pöördumise õiguse olemuse ja eesmärgiga.

14.2. Vaidlustatud menetlusabi piirangu alternatiiviks võib olla riigilõivu määra alandamine. Riigilõiv ei või olla nn keskmise Eesti ettevõtte või inimese jaoks märkimisväärne. 2014. a-1 oli Eesti töötajatele tehtud mediaanväljamakse 616 eurot kuus. Seetõttu võib maksuvaidluses riigilõivu tasumine olla paljude inimeste jaoks raskendatud.

14.3.Järgmise alternatiivina on võimalik HKMS § 112 lg 1 p 1 alusel sissetulekust maha arvatavate kulutuste üle otsustamisel arvestada isiku enda või pereliikme ravimi-, tervishoiu-, side-, toidu-, hügieeni- ja teiste püsikuludega. Kui eesmärgiks on isiku inimväärne toimetulek, on võimalik võtta aluseks ka toimetulekupiir. See kahjustaks samas menetlusökonoomia saavutamist, sest isikutel oleks võimalus esitada rohkem menetlusabi taotlusi, mis tooks kohtule kaasa igakordse täiendava hindamiskohustuse.

14.4. Lisaks võib kaaluda HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud sissetuleku suuruse arvutamise meetodika muutmist viisil, et lõpptulemuse summa kajastaks võimalikult objektiivselt konkreetse isiku majanduslikku olukorda ja võimekust riigilõivu tasuda. Seal, kus võimalik, võiks seadusandja kasutada sama küsimuse reguleerimisel ühtset lähenemist. Selliseks lähenemiseks võib olla toimetulekutoetuse arvestamise meetod, mille puhul arvestatakse üldjuhul eelmise kuu netosissetulekut. Samuti võib kaaluda õppetõetuste määramisel kohalduvat keskmise sissetuleku arvestamise meetodit, mille puhul arvestatakse eelnenud kalendriaasta tuluga, või mõnda muud lahendust.

14.5. Praegusel juhul tingis arvutuskäik, mille käigus ei arvestatud kõigi igapäevaseks inimväärseks elamiseks vajalike põhjendatud kulutustega, kohtu järelduse, et apellant on võimeline riigilõivu tasuma. Seadusandja HKMS §-s 112 sätestatud meetod ei taga mõõdupärast tulemust. Riigilõiv saab olla üksnes kohtusse pöördumist mõistlikult heidutav tingimus, mitte aga takistus. Riigilõivul ja menetlusabi välistaval tingimusel ei või nende koostoimes olla õiguskaitset väljasuretavat mõju.

14.6. Samuti võiks kaaluda võimalust anda kohtule õigus teha põhjendatud üksikjuhtumitel menetlusabi andmise piirangute rakendamisel erand analoogiliselt TsMS § 181 lg-s 3¹ sätestatuga. Menetlusabi kontekstis on õiguste kaitstus tsiviilkohtumenetluses isiku jaoks soodsam. Samases olukorras erinev kohtlemine on võimalik, kui selleks on legitiimne eesmärk ja erinev kohtlemine on proportsionaalne. Praegusel juhul puudub legitiimne eesmärk, mis põhjendaks menetlusabi andmise rangemaid tingimusi halduskohtumenetluses võrreldes tsiviilkohtumenetlusega. Selline erand oleks halduskohtumenetluses siiski vaid miinimum, millest lähtuda.

15. Justiitsminister on seisukohal, et HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sisalduv piirang, mis ei võimalda menetlusabi taotleja sissetuleku arutamisel arvesse võtta toidule, ravimitele ja hügieenitarvetele tehtud kulutusi, on proportsionaalne piirangu eesmärgi suhtes. Samas võib halduskohtumenetluse seadustiku menetlusabi regulatsioon olla ebaproportsionaalselt piirav menetlusabi taotleja edasikaebeõiguse suhtes, kuna ei võimalda kohtul anda isikule menetlusabi korras riigilõivu osamaksetena tasumise võimalust, kui isikul puudub majandusliku seisundi tõttu alus menetlusabi saamiseks, kuid tasumisele kuuluva riigilõivu korraga tasumine takistab kohtu arvates konkreetse kohtuasja asjaolusid arvestades ebamõistlikult isiku edasikaebeõiguse realiseerimist.

15.1. HKMS § 112 lg 1 p 1 ei ole praeguses põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses asjassepuutuv säte, sest kohtud ei ole tuvastanud kõiki asja lahendamiseks olulisi asjaolusid. Näiteks ei ole kohtud tuvastanud HKMS § 112 lg 1 p-s 2 nimetatud asjaolusid, millest võib tuleneda alus menetlusabi andmisest keeldumiseks, sõltumata vaidlustatud sätte kohaldamisel saadud tulemusest. Kohtud ei pea kontrollima taotleja vastavust HKMS § 112 lg 1 p-s 3 nimetatud tingimustele, sest HKMS § 112 lg-st 3 tulenevalt kõnealust piirangut riigilõivust vabastamise taotlemisel ei kohaldata.

15.2. HKMS § 112 lg 1 p 1 saab kaasuse asjaoludest tulenevalt olla asjassepuutuv üksnes osas, milles see ei võimalda menetlusabi taotleja keskmist sissetulekut arvutades maha arvata hädavajalikke kulutusi toidule, ravimitele ja hügieenitarvetele.

15.3. Vaidlusalune menetlusabi andmise piirang on sobiv abinõu selle legitiimsete eesmärkide –menetlusosaliste õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu ja menetlusökoonomia – saavutamiseks. Regulatsioon, mis välistab füüsilisele isikule menetlusabi andmise otsustamisel isiku sissetulekust toidu, ravimite ja hügieenitarvete kulude mahaarvamise ja sellest tulenevalt ka menetlusabi andmise, on menetlusökoonomia eesmärgi täitmiseks ka vajalik abinõu. Menetlusosaliste õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu eesmärgi saavutamiseks ei ole aga vaidlustatud piirang vajalik abinõu, kuna mõeldav on alternatiiv, kus HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud paindlikuma valemi rakendamine tooks kaasa võimaluse tasuda riigilõivu osamaksetena kohtu määratud tähtaja jooksul (analoogiliselt TsMS § 181 lg-ga 3¹). Selline alternatiiv oleks isikule vähem koormav, kuid täidaks samamoodi menetlusosaliste õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu eesmärgi.

15.4. Selles asjas tasumisele kuuluva riigilõivu suurus on põhiseaduspärane. HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sisalduv piirang, mis ei luba taotleja sissetulekust maha arvata kulutusi toidule, ravimitele ja hügieenitarvetele, on proportsionaalne menetlusökoonomia eesmärgi suhtes. Menetlusabi andmise piirangute laiendamine HKMS § 112 lg 1 p-s 1 nimetatud kulutustele läheks lubamatult kaugemale seadusandja tahtest, mille kohaselt arvatakse menetlusabi andmisel sissetulekust maha üksnes maksud, sundkindlustuse maksed, seadusest tulenevate ülalpidamiskohustuste täitmiseks ettenähtud summa ning mõistlikud kulud eluasemele ja transpordile. Välistades HKMS § 112 lg 1 p-s 1 mahaarvatavate kulude loetelust muud kulud, sh kulutused toidule, ravimitele, hügieenitarvetele, riieale, on seadusandja eesmärgiks olnud ära hoida menetlusabi andmise otsustamise menetluse muutumist keerukaks ja aeganõudvaks, kasuistlikuks ja ebavõrdseks.

16. Maksu- ja Tolliamet leiab, et vaidlustatud menetlusabi regulatsioon on põhiseaduse vastane osas, milles füüsiline isik ei saa menetlusabi seetõttu, et tema sissetuleku ja menetluskulu arvutamisel ei arvestata (mõistlikke) kulutusi toidule, ravimitele ja hügieenitarvetele.

16.1. Toidust, ravimitest ja hügieenivahenditest ilmajäämine kohtukaebeõiguse realiseerimiseks riivab intensiivselt isiku õigust tervise kaitsele (PS § 28) ja inimväärikusele (PS §-d 10, 18). Seega on kaasuses puudutatud hüved sama olulised või isegi olulisemad kui HKMS § 112 lg 1 p-s 1 loetletud mahaarvamistega kaitstud hüved.

16.2. HKMS § 112 lg 1 p 1 kohaldamine selles asjas toob kaasa olukorra, kus isiku õigus kohtumenetlusele ei ole tagatud. HKMS § 112 lg 1 p 1 ei ole selles kaasuses sobiv abinõu isiku kohtukaebeõiguse tagamise suhtes. Kuna riigi finantshuvid (riigilõiv) on Riigikohtu praktika järgi teisejärgulised olukorras, kus riigilõivu tasumise kohustus välistab isikul PS §-s 15 ja § 24 lg-s 5 sätestatud põhiõiguste realiseerimise, ei saa HKMS § 112 lg 1 p 1 sobivaks pidada ka riigi finantshuvide kaitsmise seisukohast. HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirang ei ole proportsionaalne abinõu, kuna sunnib isikut valima kohtusse pöördumise õiguse ning õiguse elule ja tervise kaitsele vahel, tagamata seejuures igakülget põhiõiguste kaitset.

17. Kaebaja esindaja vandeadvokaat Kaido Ehasoo ei esitanud Riigikohtule seisukohta vaidlustatud sätte põhiseaduspärasuse kohta.

VAIDLUSTATUD SÄTE

18. Halduskohtumenetluse seadustiku § 112 „Füüsilisele isikule menetlusabi andmise piirangud” lg 1 p 1:

„(1) Füüsilisele isikule ei anta menetlusabi, kui:

1) menetluskulud ei ületa eeldatavasti menetlusabi taotleja kahekordset keskmist ühe kuu sissetulekut, mis on arvatud taotluse esitamisele eelnenud nelja kuu keskmise kuusissetuleku alusel ning millest on maha arvatud maksud, sundkindlustuse maksed ja seadusest tulenevate ülalpidamiskohustuste täitmiseks ettenähtud summa, samuti mõistlikud kulud eluasemele ja transpordile;
[---].”

ÜLDKOGU SEISUKOHT

19. Üldkogu selgitab esmalt välja, kas HKMS § 112 lg 1 p 1 on asjassepuutuv säte (I). Seejärel tuvastab üldkogu riivatavad põhiõigused (II). Edasi leiab üldkogu riivete legitiimsed eesmärgid ja annab hinnangu põhiõiguste riivete proportsionaalsusele legitiimsel eesmärgi suhtes (III). Viimaks lahendab üldkogu määruskaebuse (IV).

I

20. Kohus saab algatada põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse vaid siis, kui vaidlustatud õigusakt oli kohtuasja lahendamisel asjassepuutuv. Üldkogu on seega esmalt kohustatud kontrollima, kas vaidlusalune HKMS § 112 lg 1 p 1 on asjassepuutuv säte.

21. HKMS § 112 lg 1 p 1 ei võimalda menetlusabi andmise otsustamisel menetlusosalise sissetulekust maha arvata vajalikke kulutusi toidule. Selle normi tõttu leiti, et kaebaja sissetulek võimaldab riigilõivu tasuda. Halduskohtumenetluse seadustikus puuduvad ka teised sätted, mille alusel oleks praegusel juhul võimalik kaebajale taotletud menetlusabi anda (vt ka Riigikohtu halduskolleegiumi 16. novembri 2015. a määrus asjas nr 3-3-1-35-15, p-d 11.3–12). Küll aga ei välista HKMS § 112 lg 1 p 2, millele viitab justiitsminister, praeguses asjas kaebajale menetlusabi andmist – asja materjalidest ei nähtu, et kaebajal oleks suuremate raskusteta müüdavat vara, millele saaks seaduse kohaselt pöörata sissenõude. Kaebaja ja tema lapse eluasemeks olev korter sellise vara hulka ei kuulu. Ka HKMS § 111 lg-s 1 sätestatud tingimus, et menetlusabi andmiseks peab olema piisav alus eeldada, et kavandatav menetluses osalemine on edukas, ei takista kaebajale menetlusabi andmist. Apellatsioonkaebust ei saa pidada perspektiivituks.

22. Praegusel juhul esitas menetlusabi taotluse riigilõivu tasumise kohustusest täielikult vabastamiseks füüsiline isik, kelle kahekordne keskmine ühe kuu sissetulek (801 eurot 91 senti arvatuna HKMS § 112 lg 1 p 1 järgi, vt otsuse p 9) ületas nõutava riigilõivu (562 euro 11 senti) suurust. Eeltoodust lähtuvalt tuli ringkonnakohtul lahendini jõudmiseks rakendada HKMS § 112 lg 1 p 1. Kuna ringkonnakohtul tuli jätta sel põhjusel kaebaja menetlusabi taotlus rahuldamata, on HKMS § 112 lg 1 p 1 kohtuasja lahendamiseks otsustava tähtsusega säte. HKMS § 112 lg 1 p 1 tuleb seega lugeda asjassepuutuvaks sätteks.

23. Kaebaja peab HKMS § 112 lg 1 p 1 põhiseaduse vastaseks osas, milles see ei võimalda kohtul menetlusabi andmise otsustamisel arvestada vajalike toidukuludega. Üldkogu on seisukohal, et nii kitsalt ei ole põhjendatud HKMS § 112 lg 1 p 1 põhiseaduspärasuse kontrolli ulatust määrata. Üldkogu ei pea mõistlikuks vaielda eraldi iga HKMS § 112 lg 1 p-s 1 nimetatava vältimatu kulutuse üle sel alusel, kas sellise kulutusega peaks arvestama menetlusabi andmise otsustamise käigus taotleja sissetuleku hindamisel. See oleks vastuolus põhiseaduslikkuse järelevalve efektiivsuse põhimõttega. See tooks ühtlasi kaasa õiguselgusetuse HKMS § 112 lg 1 p 1 põhiseaduspärasuse suhtes selles osas, milles see ei võimalda kohtul tulust maha arvata muid sättes nimetatava vältimatuid kulutusi (vt Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-62-10, p 33). Üldkogu leiab, et HKMS § 112 lg 1 p-s 1 nimetatava vältimatuteks kulutusteks võib lugeda Riigikohtu halduskolleegiumi 16. novembri 2015. a määruses nimetatud kulutusi toidule, ravimitele ja hügieenitarvetele, aga ka muid inimväärikuse tagamiseks vajalikke kulutusi.

II

24. Halduskolleegium leidis, et HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi andmise piirang võib riivata PS §-s 15 ja § 24 lg-s 5 sätestatud põhiõigusi (Riigikohtu halduskolleegiumi 16. novembri 2015. a määrus asjas nr 3-3-1-35-15, p 11.1; vt ka 12. märtsi 2014. a määrus asjas nr 3-3-1-82-13, p 12). Üldkogu kinnitab halduskolleegiumi seisukohta.

25. PS § 15 esimene lause sätestab igaühe õiguse pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. PS § 15 esimeses lauses sätestatud põhiõiguse eesmärk on tagada kohase kohtumenetluse kaudu õiguste lütkadeta ja tõhus kohtulik kaitse (vt ka Riigikohtu üldkogu 22. detsembri 2000. a määrus asjas nr 3-3-1-38-00, p 15; 16. mai 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-88-07, p 41).

26. Õigus saada menetlusabi on osa põhiõigusest tõhusale kohtulikule kaitsele. Seetõttu riivavad menetlusabi andmise piirangud põhiõigust tõhusale kohtulikule kaitsele (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 1. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-4-1-19-11, p 23). Nagu Riigikohtu halduskolleegium märkis, võib HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirang põhjustada olukorra, kus isikud on sunnitud valima kohtusse pöördumise ja hädavajalikus ulatuses toidu, ravimite või hügieenitarvete ostmise vahel (Riigikohtu halduskolleegiumi 16. novembri 2015. a määrus asjas nr 3-3-1-35-15, p 11.2). Olukord, kus isik peab valima enda inimväärikuse tagamiseks vajalike kulutuste tegemise ja oma õiguste kohtuliku kaitse vahel, annab

üldkogu hinnangul tunnistust sellest, et menetlusabi regulatsioon ei võimalda aidata kõiki isikuid, keda see on mõeldud abistama.

27. Praeguses asjas on riivatud kaebaja edasikaebeõigust. PS § 24 lg 5 järgi on igaühel õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. PS § 24 lg-s 5 tagatud edasikaebeõiguse kaitsealasse kuulub olukord, kus on olemas isiku õigusi ja vabadusi puudutav kohtu otsustus (Riigikohtu üldkogu 21. aprilli 2015. a määrus asjas nr 3-2-1-75-14, p 60; 30. märtsi 2011. a määrus asjas nr 3-3-1-50-10, p 48). Kaebaja on vaidlustanud Tallinna Halduskohtu 27. oktoobri 2014. a otsuse, millega jäeti kaebaja kohta tehtud MTA vastutusotsus jõusse. Ringkonnakohus jättis aga apellatsioonkaebuse käiguta, sest ei rahuldanud kaebaja menetlusabi taotlust riigilõivust vabastuseks ning nõudis kaebajalt apellatsioonkaebuse üle otsustamiseks riigilõivu tasumist. HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirangu tõttu on kaebajal välistatud edasikaebeõiguse teostamine selles kohtuasjas.

28. Eeltoodust lähtuvalt riivab HKMS § 112 lg 1 p 1 PS § 15 lg 1 esimeses lauses sätestatud põhiõigust tõhusale kohtulikule kaitsele ja PS § 24 lg-s 5 sätestatud edasikaebeõigust.

III

29. Üldkogul ei ole kahtlusi HKMS § 112 lg 1 p 1 formaalses põhiseaduspärasuses. Järgnevalt hindab üldkogu HKMS § 112 lg 1 p 1 materiaalselt põhiseaduspärasust. Selleks leiab üldkogu esmalt legitiimsed eesmärgid, milleks piiratakse üldist põhiõigust tõhusale kohtulikule kaitsele ja edasikaebeõigust.

30. PS § 15 esimeses lauses sätestatud üldine põhiõigus tõhusale kohtulikule kaitsele on ilma seadusereservatsioonita põhiõigus (Riigikohtu üldkogu 16. mai 2008. a otsus asjas nr 3-1-1-88-07, p 43). Seega saab seda riivata üksnes teiste põhiõiguste või muude põhiseaduslikku järku väärtuste kaitseks.

31. PS § 24 lg-s 5 sätestatud edasikaebeõigus on aga lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigus (Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-62-10, p 38). Lihtne seadusereservatsioon tähendab, et põhiõigust võib piirata mis tahes eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus. Sellest tuleneb, et seadusandjal on võimalik sätestada edasikaebeõiguse suhtes ulatuslikumaid menetluslikke piiranguid kui põhiõiguse suhtes tõhusale kohtulikule kaitsele.

32. Põhiõiguse tõhusale kohtulikule kaitsele ja edasikaebeõiguse halduskohtumenetluses piiramise legitiimseteks eesmärkideks võivad muu hulgas olla menetlusökoonomia ja õigusemõistmise kulude osalise kandmise põhimõte (vt nt Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-62-10, p 45; 22. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-3-1-33-11, p-d 26–26.3; 29. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-3-1-22-11, p-d 29.1–29.2). Üldkogu jääb oma senise praktika juurde ja loeb praeguselgi juhul nimetatud põhimõtted riivete legitiimseteks eesmärkideks.

33. Menetlusökoonomia on põhiseaduse XIII peatükist tulenevalt põhiseaduslikku järku õigusväärtus. Riigilõivude puhul väljendub menetlusökoonomia selles, et riik suunab isikuid mitte esitama põhjendamatuid või pahatahtlikke kaebusi, mille menetlemine võib põhjustada kohtusüsteemi suutmatusesse pakkuda tõhusat kohtulikku kaitset mõistliku aja jooksul (vt Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-62-10, p 45). Kuna riigilõivude ja menetlusabi õigusraamistikud on teineteisega lahutamatu seotud, väljendub menetlusökoonomia samal moel ka menetlusabi piirangute puhul.

34. Vaidlustatud menetlusabi piirangu eesmärk on võimaldada kohtul lahendada riigilõivust vabastamise taotlus võimalikult lihtsas korras. Varem, enne 2012. aastat võis kohus isiku taotlusel määrusega vabastada isiku täielikult või osaliselt riigilõivu tasumisest, kui leidis, et ta on maksejõuetu. Riigikohtu halduskolleegiumi 2012. a eelse praktika järgi tuli isik üldjuhul riigilõivu tasumisest osaliselt või täielikult vabastada, kui tal ei olnud faktiliselt võimalik kaebuse esitamisel riigilõivu tasuda. Selle kohtupraktika järgi tuli kohtul menetlusabi taotluse lahendamiseks põhjalikult selgitada isiku maksevõimet. See oli menetlusökoonomia seisukohast kohtutele koormav.

35. Üldkogu on selgitanud, et halduskohtumenetluses saab legitiimseks pidada eesmärki, mille kohaselt kannab menetlusosaline õigusemõistmise kulud oma kohtuasjas üksnes osaliselt. Kulude kandmisest osavõtu põhimõte on halduskohtumenetluses piiratud, sest lisaks isiku subjektiivsete õiguste kaitsele on halduskohtute ülesandeks täidesaatva riigivõimu tasakaalustamine (Riigikohtu üldkogu 29. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-3-1-22-11, p 29.2; 22. novembri 2011. a otsus asjas nr 3-3-1-33-11, p 26.3). Olukorras, kus riigivõim võib avalikes huvides isikute õigustesse sekkuda, tuleb valdavalt avalike vahendite arvel kanda ka sekkumise õiguspärasuse kontrollimiseks vajalikud kulud.

36. Järgnevalt kontrollib üldkogu HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirangust tingitud üldise põhiõiguse tõhusale kohtulikule kaitsele ja edasikaebeõiguse riive proportsionaalsust menetlusökoonomia ja õigusemõistmise kulude osalise kandmise eesmärkide suhtes.

37. HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirang on sobiv, kui see soodustab eesmärki, et kohtusse ei esitata põhjendamatuid või pahatahtlikke kaebusi ning riigieelarvevahendeid kasutatakse säästlikult. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Praegusel juhul ei ole vaidlustatud menetlusabi piirangu puhul sellise olukorraga tegemist.

38.HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud abinõu soodustab menetlusökonoomia eesmärgi saavutamist, sest suunab isikuid vähemasti teatud juhtudel mitte kergekäeliselt esitama kohtutele perspektiivitu kaebusi. Selline isiku sissetulekust lähtuv menetluslik piirang võimaldab hoiduda menetlusabi andmisest valimatult igale kohtusse pöördujale. See aitab omakorda vältida põhjendamatute kaebuste kohtulikku menetlemist. Selles kontekstis tuleb arvestada ka vaidlustatud menetlusabi piirangu menetlusökonoomiat soodustava ennetava toimega. Menetlusabi andmise tingimuste sidumine selle taotleja majandusliku seisundiga ja tema kaebuse eduväljavaadetega on ka Euroopa Inimõiguste Kohtu hinnangul põhjendatud (vt nt Steel ja Morris vs. Ühendkuningriik, nr 68416/01, 15. veebruar 2005, p 62). Eeltoodust lähtuvalt soodustab HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud abinõu samuti riigieelarvehendite avalikku huvi arvestavat säästlikku kasutamist.

39. Menetlusökonoomia ja õigusemõistmise kulude osalise kandmise eesmärgi saavutamiseks ei ole ühtegi teist abinõu, mis koormaks isikut vähem, ent oleks vähemalt sama efektiivne kui HKMS § 112 lg 1 p-s 1 sätestatud menetlusabi piirang. Seetõttu on vaidlustatud sättes kehtestatud menetlusabi piirang vajalik abinõu menetlusökonoomia ja õigusemõistmise kulude osalise kandmise eesmärkide saavutamiseks.

40. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärkide tähtsust. Seejuures tuleb arvestada, et mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda mõjuvamad peavad olema riivet õigustavad põhjused (vt nt Riigikohtu üldkogu 7. juuni 2011. a otsus asjas nr 3-4-1-12-10, p 50).

41.Õigus kohtulikule kaitsele ja edasikaebeõigus on olulised põhiõigused ning need peavad PS § 15 lg 1 ja § 24 lg 5 järgi olema tagatud igapähele, mitte ainult kulude kandmises osaleda suutvale isikule. HKMS § 112 lg 1 p-st 1 tulenev riive on intensiivne ja ulatuslik. Kui menetlusabi andmine on välistatud, ent isikul puuduvad tegelikult vahendid ettenähtud riigilõivu tasumiseks, ei ole kohtusse pöördumine pelgalt raskendatud, vaid isik on sellest võimalusest täielikult ilma jäetud. Samuti jäävad selle tagajärjel kaitseta need õigused, mille kaitseks isik soovib kohtusse pöörduda.

42. Selleks, et riigilõiv ei oleks kohtulikku kaitset väljasuretav, peab menetlusabi välistama olukorra, kus edulootusega kohtusse pöörduja õigused jäävad kohtuliku kaitseta üksnes isiku majandusliku seisundi tõttu.

43.Vältimatute kulutuste arvestamata jätmise loob menetlusabi andmise otsustamisel isiku majanduslikust seisundist moonutatud pildi. Kui isikul pole sääste ega hõlpsasti võõrandatavat vara ning kogu tema sissetulek pärast HKMS § 112 lg 1 p-s 1 lubatud mahaarvamiste tegemist kulub hädavajalikus ulatuses toidule, ravimitele, riistele ja hügieenivahenditele, puuduvad isikul tegelikult rahalised vahendid menetluskulude kandmiseks või peaks isik menetluskulude kandmiseks jätma rahuldamata enda või oma ülalpeetavate esmavajadused. Mõlemad tagajärjed oleksid liiga rasked, et neid saaks õigustada huvi säästa mõnevõrra õigusemõistmiseks kuluvaid riigieelarvehendideid.

44. Menetlusökonoomia kui riive eesmärgi kaalumisel tuleb esiteks arvestada, et HKMS § 112 lg 1 p 1 ei ole ainus abinõu perspektiivitu ja pahatahtlike kaebuste tõrjumiseks, sest kohus võib niisuguste kaebuste puhul jätta menetlusabi andmata ka HKMS § 111 lg 1 alusel. Samuti on seadusandjal võimalik selgemini kindlaks määrata niisuguste kaebuste läbivaatamatult tagastamise alused. Teiseks tuleb menetlusökonoomia seisukohast siiski mõnda, et täiendavate kulude mahaarvamine HKMS § 112 lg 1 p 1 rakendamisel muudaks menetlusabi üle otsustamise kohtute jaoks keerulisemaks. Seda lisanduvat koormust on samas osaliselt võimalik muude vahenditega piirata (allpool p 47 jj).

45. Kolmandaks tuleb mõõdukuse hindamisel arvestada, et kulutuste kandmisest osavõtu eesmärk on halduskohtumenetluses sekundaarne (eespool p 35) ning seega väikese kaaluga. Menetlusosaliste kanda saab jätta niikuinii üksnes osa halduskohtute tööks vajalikest kuludest, mistõttu kaitseb vaidlusalune menetlusabi andmise piirang kulude kandmises osalemise põhimõtet vaid vähesel määral. Kuna riive on ebamõõdukas edasikaebeõiguse suhtes, on see seda enam ebamõõdukas oma õiguste kaitseks esimese astme kohtusse pöördumise põhiõiguse suhtes.

46. Eeltoodust lähtuvalt ja PSJKS § 15 lg 1 p-le 2 tuginedes tunnistab üldkogu HKMS § 112 lg 1 p 1 põhiseaduse vastaseks ja alates käesoleva otsuse jõustumisest kehtetuks osas, milles see ei võimalda kohtul isiku sissetulekust maha arvata sättes nimetatavaid vältimatuid kulutusi.

47.Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses tunnistatakse normid üldjuhul tagasiulatavalt kehtetuks, kuid Riigikohus võib otsuse tagasiulatavat mõju piirata muu hulgas PS §-st 10 tulenevast õiguskindluse põhimõttest lähtuvalt (vt nt Riigikohtu üldkogu 10. märtsi 2008. a otsus kohtuasjas nr 3-3-2-1-07, p-d 19 ja 20; põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 17. aprilli 2012. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-25-11, p 55). HKMS § 112 lg 1 p 1 tagasiulatavalt kehtetuks tunnistamine põhjustaks HKMS § 240 lg 2 p 7 alusel paljude varasemate menetlusabi taotlejate kohta tehtud lahendite teistmise. Teistmisavalduste rahuldamisel tuleks uuesti lahendada ka avaldused, mis jäid menetlusabi andmata jätmise tõttu läbi vaatamata. Sellest tingitud halduskohtute täiendav töökoormus võib põhjustada halduskohtute suutmatuse pakkuda mõistliku aja jooksul tõhusat kohtulikku kaitset muudes haldusasjades. Arvestades *res judicata* ehk kohtulahendi seadusjõu põhimõtte olulisust, ei oleks avalduste uuesti menetlemine sellises mahus kooskõlas õiguskindluse põhimõttega. Seetõttu tunnistab üldkogu HKMS § 112 lg 1 p 1 osaliselt kehtetuks käesoleva otsuse jõustumisest alates. Kehtetuks

tunnistatud osas ei saa vaidlusalust sätet enam kohaldada veel lahendamata menetlusabi taotluste lahendamisel, samuti menetlusabi andmata jätmise peale esitatud määruskaebuste läbivaatamisel.

48. Üldkogu peab vajalikuks selgitada põhimõtteid, mille alusel ajutiselt hinnata kulude vältimatust käesoleva otsuse jõustumise järel kuni ajani, mil seadusandja kehtestab kehtetuks tunnistatud menetlusabi piirangu asemel uue regulatsiooni.

49. Käesolevast otsusest ei tulene, et kohus peab lugema põhjendatuks igasugused kulutused toidule, riieele jne. HKMS § 112 lg 1 p 1 tunnistab üldkogu kehtetuks vaid vältimatute kulude mahaarvamise võimatuse osas. Seni kehtinud HKMS § 112 lg 1 p-s 1 nimetatama kulutuste puhul võib eeldada, et need on üldjuhul iga inimese jaoks vältimatud igakuiselt umbes poole töötasu alammäära ehk praegusel ajal 200 euro ulatuses. Taotluse esitamise ajal 2015. aastal oli töötasu alammäär 390 eurot (vt Vabariigi Valitsuse 28. novembri 2013. a määruse nr 166 § 1 lg 2). Statistikaameti andmetel oli 2014. aastal ühe liikmega leibkonna ühe kuu minimaalse toidukorvi maksumus 91 eurot 96 senti ja võib eeldada, et see jäi samasse suurusjärku ka 2015. aastal. Sellele lisanduvad muud igakuised vältimatud väljaminekud näiteks ravimitele, hügieenile ja riietusele ning võimalikud ühekorred erakorralised kulutused. Eeltoodust nähtub, et 2015. a toimetulekupiiir 90 eurot (2015. a riigieelarve seaduse § 2 lg 8 p 1) ei kata selliseid vältimatuid kulutusi ega isegi mitte täies ulatuses ühe kuu minimaalse toidukorvi maksumust (vt ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 21. jaanuari 2004. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-7-03, p 21; 5. mai 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-67-13, p 51). Küll aga katab isiku sellised vältimatud kulutused eelduslikult pool töötasu alammäärast (s.o 2015. aastal 195 eurot). Tegemist on orientiiriga, mis ei välista selliste kulutuste põhjendatust ka mõnevõrra väiksemas või suuremas määras.

50. Kui isikul on iga kuu vältimatuid väljaminekuid enam kui poole miinimumpalga ulatuses, tuleb neid sissetulekust mahaarvamiseks põhistada.

51. Kulutused toidule, riieele jne ei ole vältimatud, kui isiku vastavate vajaduste rahuldamine on piisaval määral tagatud muul viisil, nt kinnipeetava toitlustamisega vanglas. Arvestades siiski nt vajadust osta hügieenitarbeid ning teha aeg-ajalt ühekorred erakorralisi kulutusi, võib ka kinni peetavate isikute puhul eeldada, et lisaks seni tunnistatud mahaarvamistele on igakuised kulutused ca 5% ulatuses töötasu alammäärast (2015. aastal seega 20 eurot) vältimatud ning neid ei tule menetlusabi andmisel täpsemalt hinnata. Kinnipeetava vajadust teha kulutusi hügieenitarvetele tuleb eeldada, sest hügieenipakk väljastatakse vangla kulul üldjuhul üksnes tingimusel, et tema isiklikul arvel on hügieenipaki saamisele eelneval kolmel kuul vabaks kasutuseks olnud rahasumma keskmiselt alla 9 euro 59 senti (Tartu Vangla ja Viru Vangla kodukordade p 11.3.3, Tallinna Vangla kodukorra p 11.3.1).

52. Uue regulatsiooni väljatöötamisel on seadusandjal võimalik kaaluda ka muid lahendusi, mis tagavad eeltoodut arvestades põhiseaduspärase tulemuse.

IV

53. Kaebaja on ringkonnakohtule esitatud menetlusabi taotluses palunud ennast 562 euro ja 11 senti suuruse riigilõivu tasumisest täielikult vabastada. Tema taotluse esitamisele eelnenud nelja kuu sissetulek oli 3183 eurot ja 82 senti (Riigikohtu halduskolleegiumi 16. novembri 2015. a määrus asjas nr 3-3-1-35-15, p 9). Kaebaja on menetlusabi taotluses välja toonud eluasemekulu 200 eurot ja kulutused toidule 300 eurot. Lisaks palub ta oma igakuisest sissetulekust maha arvata seadusjärgse ülalpidamiskohustuse täitmiseks 195 eurot (perekonnaseaduse § 101 lg 1).

54. Üldkogu hinnangul tuleb kaebaja kulutused enda toidule ja muudele esmavajadustele lugeda vältimatuks 200 euro ulatuses kuus. Samuti on juba seadusandja lugenud vältimatuteks kulutusteks eluasemekulud ja seadusjärgse ülalpidamiskohustuse täitmiseks ettenähtud summa. Seega jääb kaebaja nelja kuu põhjal arvatud kahe kuu keskmiseks sissetulekuks koos põhjendatud mahaarvamistega umbes 400 eurot ($(3183,82 - 4 \times (195 + 200 + 200)) \div 4 \times 2 = 401$ eurot 91 senti).

55. Järelikult ei ole kaebajale menetlusabi andmine välistatud. HKMS § 116 lg 2 näeb aga lisaks ette taotleja majandusliku seisundi hindamise TsMS §-st 186 lähtudes. Seda ei ole ringkonnakohtus praeguses asjas teinud, kuna piirdus taotluse lahendamisel HKMS § 112 lg 1 p 1 järgse kontrolliga. Seetõttu tuleb määruskaebus rahuldada, tühistada Tallinna Ringkonnakohtu 27. veebruari 2015. a määrus ning saata menetlusabi taotlus ringkonnakohtule uueks lahendamiseks.

56. HKMS § 107 lg 4 esimese lause alusel tuleb kaitsjon tagastada.

Priit Pikamäe, Peeter Jerofejev, Henn Jõks, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, Ants Kull, Villu Kõve, Saale Laos, Viive Ligi, Jaak Luik, Ivo Pilving, Jüri Põld, Paavo Randma, Malle Seppik, Tambet Tampuu

[Riigikohtunike Villu Kõve, Malle Seppiku ja Tambet Tampuu eriarvamus Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2016. a otsuse kohta kohtuasjas nr 3-3-1-35-15](#)